

Synpunkter på underlag från Valfärdsutredningen

Inför mötet med referensgruppen den 16 december 2015 skickades en underlags-pm "Hur har effektivitet och kvalitet påverkats av de fristående skolorna?" ut. Nedan benämns detta som PM. Det var en genomgång av studier rörande effekter av fristående skolor. Friskolornas Riksförbund vill här framföra kommentarer med anledning av innehållet i PM.

Vi vill understryka vikten av att utredningens arbete utgår ifrån fakta och inte tyckande. Detta är inte väsentligt mot bakgrund av att det förefaller som om delar av kommittédirektivet baseras mer på det senare än på det förra. I direktivet (2015:22) står på s. 10 följande; "Förekomsten av vinstintresse påverkar incitamentstrukturen i verksamheten, vilket går ut över kvalitet, likvärdighet, tillgänglighet och arbetsvillkor."

Detta är ett exempel på påstående som baseras på tyckande och inte på fakta. Trots flera studier så har det inte kunnat påvisas att vinstintresse leder till att kvaliteten har försämrats, vilket ju påstås i meningen som citeras ovan. Detsamma gäller de övriga påståendena om effekten av att det finns vinstintresse. Det faktum att utredningsdirektiven är så tydligt baserade på tyckande, eller snarare uttrycker en önskan om en politisk inriktning, gör det än viktigare att utredaren baserar sitt kommande förslag på aktuell forskning och fakta om hur verkligheten ser ut.

Med detta sagt övergår vi till att kommentera innehållet i PM.

1. Friskolornas effekter på kunskapsresultaten

I PM konstateras, vilket även många studier gjort, att det inte kan påvisas att de sjunkande skolresultaten har sin grund i konkurrens och att andelen friskolor har ökat. IFAU har tex visat detta i "**Decentralisering, skolval och fristående skolor: resultat och likvärdighet i svensk skola, rapport 2014:25**"

<http://www.ifau.se/Upload/pdf/se/2014/r-2014-25-Decentralisering-skolval-och-friskolor.pdf>

"En av rapportens viktigaste slutsatser är att den resultatnedgång som skett i svensk skola och som uppmärksammats i såväl nationella som internationella mätningar ser ut att ha påbörjats redan innan 1990-talets reformer rimligen kan ha påverkat eleverna i skolan." (s. 11)

"Liksom tidigare studier kan vi däremot se att det ökade skolvalet och friskolereformen ser ut att ha påverkat genomsnittresultatet i positiv riktning, men effekterna är små." (s 13)

IFAU konstaterar att elevers familjebakgrund inte har fått ökat genomslag för elevernas resultat i grundskolan och påpekar att de i denna sin slutsats inte är eniga med Skolverket. (s. 11)

IFAU framhåller att de sjunkande kunskapsresultaten finns på alla nivåer. Så väl de lägsta som de högsta nivåerna har sjunkit (s.338).

I PM hänvisas till skolforskaren Jonas Vlachos och att han 2011 drog slutsatsen att beläggen för att friskolereformen och den konkurrens som den har lett till har bidragit till att höja kvaliteten, är begränsade. Det framgår inte referensen till detta men vi kan konstatera att det finns aktuellare forskning som visar att det tvärtom är så att det har bidragit.

- **Böhlmark och Lindahl (2015). Independent Schools and Long-run Educational Outcomes: Evidence from Sweden's Large-scale Voucher Reform. *Economica* Volume 82, Issue 327, pages 508–551, July 2015.**

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/ecca.12130/abstract>

“We estimate effects on educational outcomes from the expansion of the independent school sector in Sweden, which followed as a consequence of the radical 1992 voucher reform. Using variation in this expansion across municipalities, we find that an increase in the share of independent school students improves average short- and long-run outcomes, explained primarily by external effects (e.g. school competition). For most outcomes, we observe significant effects first a decade after the reform. By using regional level TIMSS data, we can reconcile our results with the negative national trend for Swedish students in international achievement tests.”

- **Ett skolpolitiskt villospar – kamrateffekter och utbildningspolitiska implikationer för Sverige, rapport oktober 2015, Timbro.**

<http://timbro.se/valfard/rapporter/ett-skolpolitiskt-villospar-kamrateffekter-och-utbildningspolitiska-implikationer>

Gabriel H Sahlgren, forskningschef Centre for the Study of Market Reform of Education i London och doktorand vid London School of Economics, kommenterar i denna rapport ovanstående forskningsresultat från Böhlmark & Lindahl och konstaterar att författarna ser positiva effekter på TIMSS-resultaten, vilket indikerar att friskolorna har minskat Sveriges fall i internationella undersökningar. Nettoeffekten av friskolorna på resultaten är alltså något positiv, utan att ha några effekter på likvärdigheten.

- **IFAU – Böhlmark och Lindahl, Har den växande friskolesektorn varit bra för elevernas utbildningsresultat på kort och på lång sikt? rapport 2012:17**

<http://www.ifau.se/sv/Press/Pressmeddelanden/Fler-friskolor-forbattar-elevs-resultat/>

Från rapporten:

”Vi hittar positiva effekter på genomsnittresultaten för elever både i årskurs 9 (nationella provresultat och betyg) och för senare utbildningsprestationer i gymnasiet och högskola. Vi finner inget stöd för att resultaten kan förklaras av olika trender i kommunerna innan reformen genomfördes, av betygsinflation, av förändring i elevsammansättningen inom kommunerna eller en rad andra möjliga alternativa förklaringar till att det är kunskapseffekter vi identifierar. Resultaten blir framträdande ungefär ett decennium efter reformens genomförande, vilket stämmer överens med att det har tagit tid för friskolor att bli mer än ett marginellt fenomen i Sverige. Vi hittar inga effekter på skolkostnader, vilket innebär att effekten på studieprestationer går att tolka som positiva produktivitetseffekter i skolsektorn.” (s. 1)

”Våra resultat visar att en 10 procentenheters ökning av andelen friskole-elever i en typisk kommun har resulterat i en nästan 2 percentiler högre utbildningsprestation i slutet av grundskolan och i gymnasiet, 2 procentenheters högre sannolikhet för att välja ett högskoleförberedande gymnasieprogram, 2 procentenheters högre sannolikhet för universitetsstudier och nästan 4 veckor längre total utbildningstid vid 24 års ålder. Ett alternativt sätt att uttrycka de skattade effekterna är att en 10 procentenheters ökning i friskoleandelen i en typisk kommun genererar 3–5 procent högre elevprestationer på både kort och lång sikt.” (s.27)

2. Friskolornas betygssättning

Det framförs ofta i debatten att friskolor och konkurrensen på skolområdet har lett till betygsinflation. Hur ser det ut, finns det belägg för detta? Det är ett flertal forskarrapporter som har analyserat detta men ingen har visat att det är just friskolor som har orsakat betygsinflation.

I PM står följande ”Jämförelser visar att elever vid fristående skolor får högre betyg än elever vid kommunala skolor. Detta gäller även kontrollerat för olika bakgrundsfaktorer som kön, föräldrars utbildningsnivå, inkomst mm.” Det saknas dock referens till vilken forskning som visar detta. Vidare står det i texten att ”Det finns tydliga indikationer på att betygsinflation förekommit i både grundskola och gymnasieskola sedan 1990-talets slut.” Det förefaller vara oomtvistat att det finns en betygsinflation men det är knappast något belägg för att det är friskolor som är de värsta syndarna i denna del. Vi efterfrågar bevis på att det orsakssamband som ofta hävdas i debatten finns. Vi menar att betygsinflation förekommer, tyvärr, hos såväl kommunala som fristående huvudmän. Tittar vi på vad forskningen säger om betygssättningen så hittar vi följande:

- **Betygets värde, rapport för Konkurrensverket 2010** skriven av Jonas Vlachos

<http://www.konkurrensverket.se/globalassets/aktuellt/nyheter/betygets-varde.pdf>

Studien visar att konkurrens tycks ha haft en viss inflationsdrivande effekt, men att denna effekt varit liten. Det är både konkurrensen mellan fristående och kommunala skolor och konkurrensen mellan olika kommunala skolor som påverkar betygen. Studiens resultat indikerar att skillnaderna

mellan kommunala skolor och fristående skolor är "försumbara" gällande hur generösa lärarna är i betygsättningen.

Från sammanfattningen:

"Effekten av konkurrens på betygsinflationen är enligt den analys som genomförts liten; en expansion av friskolesektorn på tio procentenheter skulle enligt skattningarna ha lett till en höjning av genomsnittsbetygen på mellan ett och två meritvärdespoäng på grundskolan. Då det maximala meritvärdet uppgår till 320 och medel ligger kring 206 kan denna effekt närmast förefalla trivial. Samtidigt ska det framhållas att analysen av flera skäl sannolikt underskattar den sanna effekten på betygsinflation som konkurrensen ger upphov till. För det första beror detta på att betygsinflation måste mätas genom att jämföra betygen med ett objektiva kunskapsmått. Något sådant objektiva mått finns emellertid inte och det är troligt att de mått som använts i sig påverkats av konkurrensen. För det andra utgår analysen från att konkurrensen mellan skolor i en kommun enbart påverkar betygssättningen inom denna kommun. Sannolikt påverkas dock även kommuner med begränsad konkurrens av att betygen i andra kommuner höjs. Vad den sanna effekten av konkurrens mellan skolor är går inte att svara på men även om denna är ett par gånger större än den uppskattade så skulle ändå en betydande betygsinflation kvarstå att förklara.

Resultaten tyder vidare på att det inte finns några större skillnader i hur konkurrensen påverkar betygssättningen för olika grupper av elever: barn till hög- och lågutbildade, pojkar och flickor, svensk- och utlandsfödda verkar alla påverkas på ungefär samma sätt. Inte heller verkar konkurrensen mellan gymnasieskolor påverka betygssättningen på grundskolan och betygssättningen i gymnasiet förefaller orelaterad till konkurrensen mellan grundskolor. Däremot förefaller betygen i grundskolan öka när grundskolebetygen blir viktigare vid antagningen till gymnasiet. Huruvida detta beror på att eleverna anstränger sig mer eller på att grundskolorna blir generösare i betygssättningen (eller både och) går dock inte att svara på inom ramen för denna rapport." (s. 56)

Vlachos konstaterar vidare:

"Att åtgärda dessa problem genom att minska konkurrensen mellan skolorna förefaller svårt. Dels är det fria skolvalet populärt, dels konkurrerar även kommunala skolor med varandra. Att helt förhindra denna typ av konkurrens skulle innebära stora inskränkningar av familjernas inflytande över sina barns skol-placering. Eftersom det rimligen även finns positiva effekter av en viss grad av konkurrens på skolområdet är detta heller knappast önskvärt. Dessutom tyder resultaten i denna rapport på att konkurrensen är en bidragande orsak till betygsinflationen; huvudförklaringen finns troligen i det dåligt förankrade betygssystemet." (s. 57)

- **IFAU - Rapport 2014: 25 Decentralisering, skolval och fristående skolor: resultat och likvärdighet i svensk skola**

<http://www.ifau.se/Upload/pdf/se/2014/r-2014-25-Decentralisering-skolval-och-friskolor.pdf>

IFAU konstaterar att skolkonkurrens endast kan förklara en mindre del av betygsinflationen. Det är inte uppenbart att betygsinflationen är starkare i fristående grundskolor (s. 295).

I kommuner med större konkurrens i termer av antal friskoleelever finns det tecken på att betygssättningen är mer generös i fristående gymnasieskolor och att betygsinflationen är större. De uppmätta sambanden är dock små.

➤ **PM från Skolverket 2012-03-29**

http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2804

Den bristande likvärdigheten i betygssättningen mellan lärare och mellan skolor är enligt Skolverkets bedömning idag ett större problem än betygsinflation på nationell nivå. Införandet av den nya betygsskalan gör det dock viktigt att motverka inflationstendenser liknande de som fanns i samband med den senaste förändringen av betygssystemet.

➤ **Betygsinflation i den svenska skolan – en kvalitativ studie om konkurrensens påverkan på betygsinflation, Göteborgs universitet 2014**

https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/37602/1/gupea_2077_37602_1.pdf

Det råder betygsinflation i den svenska grundskolan. Det finns fortfarande en lucka i forskningen kring de bakomliggande faktorerna till betygsinflationen.

➤ **Skolverket redovisning av uppdrag om avvikelser mellan provresultat och betyg i grundskolan åk 6 och åk 9**

Redovisning till regeringen 2014-04-01

http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/sok?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FBlob%2Fpdf3209.pdf%3Fk%3D3209

Större avvikelser där över 90 procent av eleverna hade ett lägre eller högre termins-betyg än provbetyg förekom endast i några enstaka skolenheter. På flera skolenheter gällde avvikelsen ett mindre antal elever på skolenheten. Det var inga nämnbara skillnader mellan kommunala och fristående skolenheter.

- **Redovisning av uppdrag om relationen mellan provresultat och betyg i grundskolans åk 6 och åk 9. Skolverket.**

Redovisning till regeringen 2015-03-30.

http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_xurl=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpube%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf3409.pdf%3Fk%3D3409

Skolverket konstaterar att det förekommer stor variation mellan skolenheterna när det gäller skillnaderna mellan ämnesbetyg och provbetyg. Vad denna beror på är enligt dem oklart. De menar att den stora variationen i avvikelser mellan skolenheter kan indikera att skolorna tolkar kunskapskraven på olika sätt. Variationerna finns såväl hos kommunala som fristående huvudmän.

3. Är det skillnad mellan vinstsyftande och icke-vinstsyftande grundskolor?

I PM finns ett avsnitt som handlar om skillnader mellan vinstsyftande och icke-vinstsyftande grundskolor. Det konstateras att det finns få svenska studier när det gäller hur studieresultaten skiljer sig mellan vinstsyftande och icke-vinstsyftande skolor. "Jämförelser av betygsnivåer visar dock att icke-vinstsyftande grundskolor gav högre betyg än vinstsyftande sådana 2011 kontrollerat för olika bakgrundsfaktorer." Även här saknas dock referens till vilka studier som påståendet baseras på. Vi vill i denna del hänvisa till den nyligen presenterade

- **Vinster, välfärd och entreprenörskap, Swedish Economic Forum Report 2015**

http://entreprenorskapsforum.se/wp-content/uploads/2015/11/SEFR2015_rapport_webb.pdf

Karin Edmark skriver i kapitel 5 under rubriken "Hur påverkar vinstmotivet och konsolideringen av skolmarknaden skolans verksamhet?"

"Sammanfattningsvis tyder de studier som gåtts igenom i den här rapporten inte på att vinstsyftande verksamhet fungerar sämre än annan privat driven verksamhet." (s. 87)
Författaren konstaterar att det empiriska forskningsunderlaget är mycket tunt och att det krävs mer forskning för att kunna dra några entydiga slutsatser.

"När det gäller skillnader mellan vinstsyftande och icke-vinstsyftande friskolors resultat rörande betygsinflation så ger de få studiet som finns inget tydligt samstämmigt resultat." (s. 77).

Edmark tar också upp USA, där det finns sk charterskolor som i likhet med de svenska friskolorna drivs privat och finansieras med en elevknuten offentlig skolpeng. Det finns såväl vinstdrivande

som icke vinstdrivande aktörer. Fallstudier från USA tyder på att de skolor som övertogs av vinstsyftande organisationer uppvisar kraftigt förbättrade resultat i matematik jämfört med skolor som hade liknande förutsättningar men förblivit i offentlig regi. För läsning syntes inga statistiskt säkerställda effekter även om mönstret var detsamma.

”För de skolor som övertogs av icke vinstsyftande organisationer var resultaten mer osäkra men tydde på en försämring i resultatet både i läsning och matematik.” (s 78)

Edmark konstaterar att i Skolinspektionens kvalitetsgranskning rapport 2015:01 Huvudmannens styrning av grundskolan, utmärkte sig de stora enskilda huvudmännen positivt.

<http://www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/granskningsrapporter/kvalitetsgranskningar/2015/huvudmannens-styrning/15-01-huvudmannens-styrning-rapport.pdf>

Hon konstaterar även att ”För Sverige finns det, mig veterligen, inga studier som visar hur storleken på aktör inom skolområdet påverkar skolans faktiska verksamhet och resultat.” (s 79).

Hon påpekar att ”..det saknas empiriska belägg för att vinstsyftande friskolor presterar sämre än icke vinstsyftande friskolor och vissa studier pekar på att de presterar bättre, även om detta bygger på mycket knapphändig forskning.” (s 82)

När det gäller den empiriska forskningen av betydelsen av små respektive stora aktörer konstaterar hon att omfånget är än mindre men att intressanta studier från USA tyder på att stora aktörer överlag presterar något bättre än små. (s 82).

4. Lärartäthet och utbildningsnivå

Av PM framgår det att ”Både inom grund- och gymnasieskolan har fristående skolor i genomsnitt lägre lärartäthet än de kommunala.” Även i detta fall hänvisas det till Vlachos, utan mer noggranna referenser till vilken studie det handlar om. Det spekuleras även i texten kring orsaken till detta, att det ..”har troligen att göra med att de vinstsyftande företagen, vars andel har ökat, har en lägre lärartäthet än både kommunala skolor och icke-vinstsyftande fristående skolor.” Även här saknas referens till vilken forskningsstudie som detta baseras på.

I den svenska debatten baseras ofta jämförelser av lärartätheten på studier av genomsnittet. Vi menar att det inte ger en rättvisande bild. För att illustrera att det är viktigt att göra rättvisande jämförelser bad vi Skolverket att ta fram en jämförelse som visar den genomsnittliga lärartätheten för skolor som har samma sammansättning av årskurser. 90 procent av alla grundskolor har någon av de 8 vanligaste kombinationerna av årskurser. Vi har själva lagt till lärartätheten för förskola och förskoleklass utifrån Skolverkets officiella statistik. Fram träder en annan bild än den som ett genomsnitt av hela grundskolan visar och som friskolekritikerna vill

etablera. I 5 av de totalt 10 olika sammansättningarna är lärartätheten högre i friskolor. I 3 är lärartätheten samma eller i stort sett samma. I 2 fall kan man hävda att lärartätheten är lägre i friskolorna.

Årskurser	Kommunal skolenhet		Enskild skolenhet	
	Medelvärde antal elever/lärare	Antal skolenheter	Medelvärde antal elever/lärare	Antal skolenheter
Förskola	5,3	7208	5,3	2655
Förskoleklass	16,6	3051	15,5	564
1 2 3 4 5 6 7 8 9	11,8	464	11,9	291
1 2 3 4 5 6	12,8	1609	12,3	158
6 7 8 9	11,5	196	11,8	82
1 2 3 4 5	13,7	473	12,9	65
4 5 6 7 8 9	12,0	111	13,8	51
7 8 9	11,2	396	10,3	38
1 2 3	14,5	385	14,6	33
1 2 3 4	14,8	40	12,3	8

När det gäller lärartäthetens betydelse för resultat och kvalitet vill vi påminna om det som OECD:s expert Andreas Schleicher framfört vid flera tillfällen ”bättre lärare är viktigare än mindre klasser”. Vi konstaterar också att det under detta avsnitt i PM saknas referens till forskning som belägger att det finns ett samband mellan lärartäthet, resultat och kvalitet. Både lärartäthet och klasstorlek är dåliga mått på utbildningskvalitet. Vi menar att utvärderingen av skolans arbete ska ske genom att utbildningsresultaten granskas, inte genom att detaljstyra tex bemanning.

5. Likvärdigheten i skolan

Begreppet likvärdighet är ett väsentligt begrepp i den svenska skolan. I den allmänna debatten tolkas det på många olika sätt. Därför är det viktigt att utredningen är tydlig i sin definition av likvärdighet. En likvärdig skola handlar inte, enligt den svenska läroplanen, främst om jämnt blandade elever. Inte heller om att resultaten ska vara lika – även om det kan vara en effekt av likvärdighet. Skolverket skriver i sin "Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011" bland annat följande;

"En likvärdig utbildning innebär inte att undervisningen ska utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser ska fördelas lika. Hänsyn ska tas till elevernas olika förutsättningar och behov. Det finns också olika vägar att nå målet. Skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla."

I den svenska debatten används ofta begreppet likvärdighet i anslutning till debatten om segregation. Så även i PM. Under rubriken "Likvärdigheten i skolan" handlar texten om segregation och då mer specifikt om elevsammansättningen och skillnaden mellan skolor. Det senare brukar benämnas som skolsegregation.

I texten hänvisas det till att "Olika bedömningar görs om den ökade skolsegregationen haft negativa effekter på likvärdigheten i skolan. Skolverket bedömde 2012 att likvärdigheten i skolan försämrats sedan 1990-talet. Myndigheten byggde bedömningen dels på att variationen i skolors genomsnittliga resultat har ökat kraftigt, dels att elevsammansättningen på skolorna betyder allt mer för elevernas resultat." Det hänvisas också till den sk kamrateffekten som definieras som att elevers resultat påverkas av övriga elever på skolan och att Skolverket gör bedömningen att likvärdigheten påverkas negativt och att ökade kvalitetsskillnader mellan skolorna kan vara en förklaring. Intressant nog verkar det inte finnas stöd i forskningen för denna Skolverkets slutsats.

- **Gabriel H Sahlgren; Ett skolpolitiskt villospar – kamrateffekter och utbildningspolitiska implikationer för Sverige, rapport oktober 2015, Timbro.**

http://timbro.se/sites/timbro.se/files/files/reports/ett_skolpolitiskt_villospar_-_kamrateffekter_och_utbildningspolitiska_implikationer_for_sverige.pdf

Rapportens sammanfattning lyder som följer:

- I skoldebatten diskuteras ofta vikten av kamrater för elevers resultat. Med mindre blandade skolor sägs resultaten och likvärdigheten sjunka. Mot den bakgrunden har Skolverket varnat för att skolval, som anses skapa högre skolsegregation, kan påverka resultaten och likvärdigheten negativt.
- Forskningen stöder generellt inte idén att kamrateffekter påverkar elever på det sätt som påstås i debatten. Svenska studier visar på blandade effekter, och lite tyder på att mer blandade

skolor skulle leda till bättre och mer likvärdiga resultat. Den svenska forskningen är alltför knapp för att bygga utbildningspolitik på.

- Den internationella kamrateffektforskningen uppvisar en ännu mer mångfacetterad bild. Generellt finner inte heller den stöd för argumentet att mer blandade skolor skulle ge bättre och mer likvärdiga resultat. I stället finner flera studier att en mer homogen elevsammansättning ger högre resultat och likvärdighet.
- Det finns risk för en mängd oavsiktliga konsekvenser av att tvinga fram en specifik (mer eller mindre blandad) elevsammansättning. I ett experiment förändrades exempelvis elevsammansättningen på ett sätt som en tidigare studie hade funnit skulle hjälpa de lägst presterade eleverna. Men i stället började de lägst presterande eleverna prestera ännu sämre. Skolverket och andra som hänvisar till kamrateffekter bör se upp – risken är att social ingenjörskonst förvärrar för redan svagpresterande elever.
- Även om skolvalet har ökat skolsegregationen, *vilket inte är helt säkert*, finner forskningen att skolvalet och konkurrensen har ökat kvaliteten i skolan totalt sett utan att ha negativa effekter på likvärdigheten. Argumentet att skolvalet via negativa kamrateffekter har bidragit till sjunkande likvärdighet och resultat håller inte.
- Man kan anse att det finns ett egenvärde i skolor med blandad elevsammansättning. Men forskningen tyder inte på att mer blandade skolor skulle leda till högre prestationer. Effekten skulle lika gärna kunna bli negativ. Kamrateffekter som en förklaring till svenska elevers sjunkande resultat är sannolikt ett villospår som bör överges.

När det gäller skolsegregationen och effekterna på resultatet och att skillnaderna mellan skolor har ökat så konstaterar IFAU i sin rapport

➤ **Decentralisering, skolval och fristående skolor: resultat och likvärdighet i svensk skola, rapport 2014:25**

att "...skillnader i elevers skolresultat i grundskolan har ökat sedan slutet av 1980-talet. Denna ökade spridning kan delvis kopplas till 1990-talets skolreformer. Vi kan visa att de ökade resultatskillnaderna mellan skolor beror på att ökad boendesegregation och skolval inneburit att skolan blivit mer segregerad med avseende på elevernas bakgrund."

<http://www.ifau.se/Upload/pdf/se/2014/r-2014-25-Decentralisering-skolval-och-friskolor.pdf>

IFAU talar här om att effekterna av det fria skolvalet har medfört att elevsammansättningen i skolorna har förändrats vilket märks i form av ökade resultatskillnader mellan skolor. Det är detta som i den offentliga debatten hänförs till skolsegregation. Samtidigt konstaterar IFAU att elevens

familjebakgrund inte har fått större betydelse för betygen i grundskolan än innan friskolereformens införande.

IFAU konstaterar dessutom att "Spridningen i elevernas kunskaper tycks inte heller ha ökat sedan tiden före skolreformerna" (s. 184)

"De omfattande skolreformerna tycks inte märkbart ha ökat spridningen i elevernas kunskaper eller förändrat betydelsen av familjebakgrund för grundskolebetygen. Detta trots att skolegregationen med avseende på elevernas förutsättningar har ökat markant under perioden. Eleverna inom olika skolor har således blivit mer homogena – och skillnaden mellan skolor har tilltagit – utan att kvalitetsskillnaderna mellan skolor tycks ha ökat. Detta antyder att elevernas sammansättning på det hela taget inte har så stora (negativa) konsekvenser för skolresultaten, eller att skolan har lyckats kompensera för de effekter som uppstår." (s. 186)

➤ **IFAU – Böhlmark, Holmlund och Lindahl; Skolegregation och skolval, rapport 2015:5**

<http://www.ifau.se/Upload/pdf/se/2015/r-2015-05-Skolegregation-och-skolval.pdf>

Här studeras skolegregationen i Sverige under tidsperioden 1988–2009. I rapporten används begreppen skolegregation och elevsortering som synonymer, som betecknar att elever är uppdelade mellan skolor utifrån sin socioekonomiska bakgrund. Värt att understryka är också att friskolor inte har möjlighet att fritt välja vilka av de sökande eleverna som ska få plats i skolan.

Resultat:

Resultaten visar att det fria skolvalet kan sammankopplas med ökad skolegregation. Sambanden indikerar att skolvalets betydelse för skolegregationen är relativt sett liten jämfört med boendesegregationens betydelse. Beräkningar visar att friskolevalets utbredning relateras till cirka 18 procent av den totala ökningen av skolegregationen mellan elever med utländsk bakgrund och svensk bakgrund. Enligt rapporten beror skolegregationens utveckling både på demografiska förändringar och på hur skolpolitiken reglerar skolväsendet. Att skolegregationen mellan elever med utländsk och svensk bakgrund har ökat beror till stor del på att när andelen elever med utländsk bakgrund har ökat i befolkningen, har ökningen inte varit jämnt fördelad över landets kommuner och bostadsområden. Denna ökade boendesegregation har också inneburit en ökad skolegregation. Ur detta perspektiv är alltså migrationsflöden i kombination med den politik som påverkar boendesegregationen central för skolegregationens utveckling.

IFAU konstaterar att även om val till friskolor kan förklara en relativt stor andel av ökningen av skolegregationen mellan elever med olika migrationsbakgrund, är denna ökning inte stor i ett internationellt perspektiv och Sverige befinner sig både 1993 och 2009 på en nivå som motsvarar en låg eller genomsnittlig skolegregation. En orsak till detta är att Sverige har ett sammanhållet skolsystem fram till 16 års ålder, vilket bidrar till låg skolegregation i jämförelse med länder där elever väljer till studie- respektive yrkesförberedande utbildningar vid lägre ålder. (s. 1)

- **Edmark, Frölich och Wondratschek. (2015). Det fria skolvalet – varken mirakelmedicin eller undergångsrecept. Ekonomisk debatt 2/2015.**

<http://www.nationalekonomi.se/sites/default/files/NEFfiler/43-2-kemfvw.pdf>

Ur slutsatserna:

”I den mån vi ser skillnader mellan eleverna, så tyder dessa på att det är elever från svagare familjebakgrund, t ex där föräldrar har låga inkomster, som vinner mer på möjligheten att välja skola. Påverkan är dock genomgående liten och osäker och resultaten bör således tolkas som att möjligheten att välja skola har haft små eller inga effekter på samtliga grupper av elever. Ett annat sätt att uttrycka det är att vi inte finner stöd för att någon grupp av elever har förlorat på möjligheten att välja skola. [...] Vi finner därmed inte något stöd för att ett slopande av skolvalssystemet skulle vara ett sätt att förbättra studieresultaten för någon grupp av elever.” (s. 40)

I PM hävdas det att elever med utländsk bakgrund är underrepresenterade i fristående grund- och gymnasieskolor. Detta är inte korrekt. Enligt Skolverket var andelen elever med utländsk bakgrund (2014/2015) 23 procent mot 21 procent i kommunala grundskolor. På gymnasiesidan är andelen 24 procent för såväl kommunala som fristående huvudmän.

6. Nöjdheten bland medarbetare

Vi saknar ett avsnitt om nöjdheten hos medarbetare i PM. Det finns ett antal olika undersökningar som genomförts som visar att medarbetare i fristående skolor är mer nöjda än i kommunala skolor. Vi bifogar den senaste Jobbhälsobarometern från Sveriges Företagshälsor.

<http://www.friskola.se/opinion/rapporter/friskollarare-nojdare-med-jobbet>

7. Nöjdheten hos elever

Vi välkomnar att PM tar upp att elevenkäter visar att elever i fristående skolor är mer nöjda än elever i kommunala skolor och att det inte går att visa på någon skillnad när det gäller nöjdhet mellan elever som går i vinstsyftande och icke-vinstsyftande friskolor.

8. Ledarskapets betydelse

Vi saknar ett avsnitt om ledarskapets betydelse. Mot bakgrund av utredningens tilläggsuppdrag om kvalitet finns det all anledning att lyfta fram fakta och forskning som finns på detta område. Ledarskapets betydelse framgår också av den ovan nämnda Jobbhälsobarometern.

➤ **SNS Analys nr 31 Styrning och ledning i skolan, 2015**

<http://www.sns.se/forlag/sns-analys-nr-31-styrning-och-ledning-i-skolan>

SNS presenterade sommaren 2015 en internationell forskningsstudie av Stanfordprofessorn Nicholas Bloom i samarbete med tre andra forskare. Studien omfattar 1 800 skolor i åtta länder. Studien visar på ett tydligt samband mellan ledningskvalitet och elevernas skolprestationer. Skolor med en högre kvalitet på ledning och styrning uppvisar bättre elevresultat. De svenska friskolorna utmärkte sig särskilt i studien, vad beträffar tydlighet i styrningen och att alla medarbetare väl känner till verksamhetens mål. Professor Bloom konstaterar också:

” Vi ser att friskolorna utmärker sig särskilt vad gäller ledarskap och ansvarsutkrävande. Det är vanligare att rektorer vid fristående skolor har en långsiktig strategi för skolan. De hålls också i högre grad ansvariga för elevernas prestationer av skolornas huvudmän. ”

➤ **Skolinspektionens rapport 2015:01 Huvudmannens styrning av grundskolan**

<http://www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/granskningsrapporter/kvalitetsgranskningar/2015/huvudmannens-styrning/15-01-huvudmannens-styrning-rapport.pdf>

Skolinspektionen konstaterar att flera av de större friskolekoncernerna som granskats, och även en mindre friskola, klarar granskningen utan anmärkning. Av rapporten framgår bl a att dessa fristående huvudmän har system för att löpande följa upp och analysera verksamheten. Dessa system grundar sig på vetenskapliga och beprövade kvantitativa och kvalitativa metoder. Huvudmännen grundar sina åtgärder för att förbättra kvalitetsarbetet i analyser av kunskapsresultat och resultat av värdegrundsarbetet. En självklar del i kvalitetsarbetet är kompetensutveckling för olika funktioner hos huvudmannen så väl som för rektorer och lärare. Det finns stödfunktioner hos varje huvudman som kan handleda och biträda rektorerna i kvalitetsarbetet och samordna det centrala kvalitetsarbetet. Redovisningen av skolornas resultat visar tydligt inom vilka områden man nått målen och var det går att göra förbättringar. Huvudmännen känner väl till skolornas styrkor och svagheter.

Skolinspektionens slutsatser stämmer väl med det som professor Bloom också kom fram till när det gäller ledning och styrning.

9. Kostnader

I PM hävdas det att studier visar på att en ökad andel elever i friskolor innebär något ökade kostnader för kommuner. Det saknas referenser till vilken studie detta är. Vi vill påpeka att det finns studier som visar på motsatsen.

- **IFAU – Böhlmark och Lindahl, Har den växande friskolesektorn varit bra för elevernas utbildningsresultat på kort och på lång sikt? rapport 2012:17**

<http://www.ifau.se/sv/Press/Pressmeddelanden/Fler-friskolor-forbatttrar-elevers-resultat/>

De menar att "Vi hittar inga effekter på skolkostnader, vilket innebär att effekten på studieprestationer går att tolka som positiva produktivitetseffekter i skolektorn." (s. 1)

Av Skolverkets statistik kan man utläsa att friskolor har lägre skolpeng än kommunala skolor.

<http://blogg.friskola.se/2015/09/15/elever-i-friskolor-behandlas-orattvist-far-lagre-skolpeng/>

Almega gav HUI i uppdrag att granska hur investeringsbehovet ser ut i kommuner och landsting när det gäller offentliga lokaler inom skol- och vårdsektorn under tidsperioden 2012-2024.

- **Välfärdsskulden – investeringsbehov i skola och vårdlokaler**

<https://www.almega.se/politik-och-ekonomi/rapporter/valfadsskulden-hui>

I rapporten konstateras det att underhålls- och investeringsbehovet är stort. Ca 25 procent av skollokaler ägs av privat kapital. Rapportförfattarna menar att privata ägare av skollokaler är en väg som kan öppna för en minskning av kommuners egna investeringsbehov. Mot bakgrund av de än större volymökningar som kombinationen fler barn i skolåldern och nyanlända innebär så anser vi att detta är en viktig aspekt som utredningen bör ta upp i sitt arbete. Privata investeringar på detta område kan innebära en avlastning av kommunernas investeringsbörda.

Stockholm den 29 december 2015